

УДК 342.53

Кукеев А.К. *

аға оқытушы, М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПАРЛАМЕНТТІК БАҚЫЛАУДЫҢ
ЗАҢДЫҚ ТАБИҒАТЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Автор корреспондент: askar_kukeyev@mail.ru

Түйін: Мақала Қазақстан Республикасындағы парламенттік бақылауды құқықтық реттеудің өзекті мәселелеріне арналған. Автор тиімді парламенттік бақылау оны жүзеге асырудың тиісті конституциялық-құқықтық негізі болған жағдайда ғана мүмкін екендігін көрсетеді. Жұмыста сондай-ақ заң шығарушы органның бақылауды жүзеге асыруының теориялық негіздері талданды, парламенттің бақылау қызметінің басты бағыттары қаралды, парламенттік бақылау жүйесінің жұмыс істеуін жетілдіру мәселелері зерттелінді. Мақалада мемлекеттік биліктің заң шығарушы (өкілді) органының, оған уәкілеттік берілген ішкі құрылымдардың, парламентарийлердің және осы мақсат үшін арнайы қалыптастырылатын мемлекеттік органдардың мемлекеттік-құқықтық қызметінің түрін бақылау деп түсінуді, атқарушы билік органдарын олардың өз міндеттері мен функцияларын орындауына байланысты өзгермелі немесе бастамашылық тексеруді анықтауды, сондай-ақ, атқарушы жүйенің функционалдық тиімсіздігі және заңнамалық сәйкессіздігі фактілерінің салдары болуы мүмкін қиянат пен әлеуметтік қақтығыстардың алдын алу мақсатында атқарушы биліктің қызметі қарастырылған.

Кілттік сөздер: конституция, парламенттік бақылау, мемлекеттік органдар, парламент, заң шығарушы орган, бақылау, атқарушы билік, заң шығарушы билік.

Қоғам мен мемлекеттің қазіргі даму жағдайында заңнамалық (өкілді) билік органдарына атқарушы билік органдарының қызметін бақылауды жүзеге асыру саласында айтарлықтай өкілеттіктер беріледі. Бір жағынан, заң шығарушы органдар өз билігін заң шығару қызметі арқылы жүзеге асырады. Екінші жағынан, бұл органдар Қазақстан Республикасында мемлекеттік билікті жүзеге асырудың Конституциялық қағидаттарына кепілдік беруге арналған бақылау функциясы, сондай-ақ тұтастай алғанда мемлекеттік тетіктің тиімділігі шешуші болып табылатын өзге де, аса маңызды функцияларды іске асырады. Парламенттік бақылауды дамыту және жетілдіру, ең алдымен, атқарушы билікке ҚР конституциялық дамуының маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады және бүгінгі таңда ең алдымен парламенттік қызмет арқылы нақты және неғұрлым тиімді жүзеге асыруға болатын халық билігін қамтамасыз етудің маңызды шарты ретінде әрекет етеді.

Сонымен қатар, халықаралық стандарттар тұрғысынан дәл осы парламенттік бақылау Мемлекет қызметін бағалау критерийлерінің бірі болып табылады. Бұл Еуропа Кеңесінің 1353 (2003)1 «Демократиялық институттарды болашақ демократияның кепілі ретінде нығайту туралы» Қарарының ережелерімен расталды. Ол демократиялық институттарды жүзеге асыруға қатысты мемлекет пен азаматтық қоғамның белсенді өзара іс-қимылы тұрғысынан билікті бөлу жүйесі аспектісінде бақылау өкілеттігінің практикалық маңыздылығын қарастырады[1].

Парламенттің заң әдебиетіндегі бақылау функциясы кейде талас туғызып, тіпті дербес функция ретінде теріске шығарылады. Қазақстан Республикасының Конституциясы Парламентте бақылау өкілеттіктерінің болуын көздемейді. Конституциялық нормада Парламенттің анықтауында «бақылау» терминінің болмауы оның халық атынан жоғары бақылау нысанын жүзеге асыратын орган (өкілетті орган) ретіндегі рөлін төмендетпейді [2].

Алайда, біздің ойымызша, парламенттердің өкілеттіктерінде бақылау қызметі элементтерінің бар болуын толық жоққа шығаруға негіз жоқ. Мәселен, В. А. Малиновский «Парламенттің бақылау қызметін дұрыс емес және келешегі жоқ. Конституцияда

Парламенттің, оның Палаталарының, жұмыс органдарының, сондай-ақ депутаттардың бақылау қызметіне арналған бірқатар нормалар бар. Негізгі, конституциялық және әдеттегі заңдарға, сондай-ақ жалпы мақсат пен затпен біріктірілген Парламенттің, Мәжілістің және Сенаттың регламенттеріне және өзге де нормативтік құқықтық актілерге енгізілген материалдық және іс жүргізу нормаларының бұл елеулі Конституциялық алқабы парламенттік бақылаудың конституциялық-құқықтық институтын құрайды» [3,112б.].

Шындығында парламенттік бақылау мемлекеттілікті нығайтуға ықпал ететін «тежемелік» және «тепе-теңдік» жүйесін қалыптастырады және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, олардың заңды мүдделерін қорғауға, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге бағытталған. Тиісінше, заң шығарушы және өкілетті органның бақылау қызметінің сипатты белгілерін құқықтық талдау теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да өзекті және қаралып отырған институттың мәнін анықтау және ашу үшін қажет.

Қазіргі уақытта бірыңғай түсіну мен практикалық іске асыру - парламенттік бақылауды айқындау үшін оңтайлы шешім қабылдау туралы мәселе өзекті болып отыр. Мәселен, Ресейдегі конституциялық құқық және парламентаризм саласындағы көрнекті зерттеушілердің бірі профессор С. А. Авакьян парламенттік бақылауды «мемлекеттік құрылыс, басқа органдардың қызметі, бюджеттің атқарылуы және т.б. саласында» заңнамалық органдардың бақылауы ретінде қысқаша анықтайды [4,443 б.].

Конституциялық құқық ғылымының дамуына белгілі басқа зерттеуші профессор М. В. Баглай, парламенттік бақылау «өкілетті органның мемлекеттік биліктің атқарушы органдарын қалыптастыруға қатысу, олардан өз қызметі туралы есеп талап ету және олардың қызметі қанағаттанарлықсыз деп танылған жағдайда министрлерді немесе үкіметті отставкаға жіберу құқығы» деп анықтайды [5, 579 б.].

Т.Я.Хабриеваның пікірінше, бір мезгілде парламенттік бақылауды анықтаудағы функционалдық және институциялық аспектіні ескеретін, соңғысын жүзеге асыру қажеттілігі «мұндай бақылау билікті жүзеге асыру механизміндегі тежемелік және тепе-теңдік жүйесінің элементі болып қана қоймай, сонымен қатар Парламенттің осы қызметін жүзеге асыру арқылы халықтың билік иесі мен жалғыз көзі ретінде өздеріне берілген билік органдарының қызметін бақылай алатынына байланысты» деп анықтайды [6, 25 б.].

А.А.Таранов Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің бақылау өкілеттіктерін қарастыра отырып, құрылтайшылық және ағымдағы парламенттік бақылауға бөледі. Құрылтай бақылауына жатады:

- мемлекеттік органдарды құру, қайта ұйымдастыру және тарату туралы мәселелерді шешу;
- лауазымды тұлғаларды қызметке тағайындау және қызметтен босату;
- Жоғарғы Кеңес мүшелерінің өз өкілеттіктерін тану, оларды тоқтату немесе депутаттарға дербес құқықтылығынан айыру;
- Жоғарғы Кеңестің төрағасын, оның орынбасарларын сайлау және қызметтен босату, комитеттерді құру;
- Президент Премьер-Министрді және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің төрағасын тағайындауға келісім берілді.

Ағымдағы бақылау - бұл:

- есеп беретін және бақылаудағы органдар мен лауазымды адамдарды бақылау;
- атқарушы билік ұсынған мемлекеттік бағдарламаларды бекіту;
- қаржы-экономикалық бақылау;
- Президент пен Үкіметтің баяндамалары;
- лауазымды тұлғалардың ақпараты;
- Мемлекет басшысы мен атқарушы билік Қазақстан Республикасының атынан шет мемлекеттермен жасасқан шарттар мен келісімдерді ратификациялау [7, 125 б.].

1995 ж. Конституция бойынша құрылтай бақылауына келесі ережелерді жатқызуға болады:

1) атқарушы билік өкілдеріне қатысты - Парламент Палаталарының әрқайсысының құзыретіне Палата депутаттары жалпы санының көпшілік даусымен Республика заңдарын орындамаған жағдайда Үкімет мүшесін қызметінен босату туралы Президентке өтініш қабылдауға құқығы бар. Егер Республика Президенті мұндай өтінішті қабылдаса, онда депутаттар Палата депутаттары жалпы санының көпшілік даусымен алғашқы өтініш жасалған күннен бастап алты ай өткен соң Республика Президентінің алдына Үкімет мүшесін қызметінен босату туралы мәселені қайтадан қоюға құқылы. (ст. 57 п. 6);

2) шешім Парламент Президент кадр мәселелерін лауазымды тұлғаларға қатысты (56-бап.т.2 1-т. - Парламент Мәжілісі палата депутаттары жалпы санының көпшілік даусымен Республика Президентіне Республика Премьер - Министрін тағайындауға келісім береді; 53 - бап. 5-т. - Парламент палаталарының бірлескен отырысында - Президенттің Премьер-Министрді, Ұлттық Банк төрағасын тағайындауға келісім беруі жүзеге асырылады; 55-бап. 1,2-т. - Сенат Президенттің ұсынысы бойынша Жоғарғы сот төрағасын, Жоғарғы Сот алқаларының төрағалары мен судьяларын сайлайды және қызметтен босатады, Сенат Президенттің Бас Прокурорын және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің төрағасын тағайындауына келісім береді; 56-бап т.3 - Президенттің ұсынысы бойынша мәжіліс Орталық сайлау комиссиясының төрағасын, төрағасының орынбасарын, хатшысын және мүшелерін сайлайды және қызметтен босатады.);

3) Парламент палаталарының Парламент депутаттарына қатысты өкілеттігі (57 - бап -4-т. - әрбір палата палаталар депутаттарының өкілеттігін дербес тоқтатады, Бас прокурордың ұсынысы бойынша депутаттарға қол сұғылмаушылықтан айыру мәселелерін шешеді).

Ағымдағы бақылауда сессиялық және сессияаралық бақылауға бөлінеді, немесе оны қалай сипаттауға болады «...Жоғарғы Кеңесті оның сессиялық отырыстарында бақылау, Парламенттің комитеттері мен өзге де жұмыс органдарын бақылау, мамандандырылған органдар мен т. б. бақылау» [7, 132 б.]. Сессиялық бақылаудың негізгі құралдарын біздің көзқарасымыз бойынша атап өтуге болады:

1) кезекті күнтізбелік жылға арналған республикалық бюджет туралы үкімет ұсынатын заң жобаларын және оның орындалуы туралы есептерді, бюджетке өзгерістер мен толықтыруларды қарау, мемлекеттік салықтар мен алымдарды белгілеу және жою;

2) халықаралық шарттарды ратификациялау және күшін жою туралы заңдарды қарау және қабылдау;

3) үкімет бағдарламасы туралы Премьер-Министрдің баяндамасын тыңдау, бағдарламаны мақұлдау немесе қабылдамау;

4) республикалық бюджетті және Үкімет пен Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің оның атқарылуы туралы есептерін бекіту, бюджетке өзгерістер мен толықтырулар енгізу;

5) Үкімет мүшелерінің қызметі мәселелері бойынша есептерін тыңдау және Қазақстан Республикасының заңдарын орындамаған жағдайда Үкімет мүшесін қызметінен босату туралы ҚР Президентіне өтініш қабылдау;

6) парламенттік тыңдаулар өткізу;

7) соғыс пен бейбітшілік мәселелерін шешу;

8) ҚР Президентінің ұсынысы бойынша бейбітшілік пен қауіпсіздікті қолдау жөніндегі халықаралық міндеттемелерді орындау үшін республиканың Қарулы күштерін пайдалану туралы шешім қабылдау;

9) бірлескен немесе бөлек отырыстарда ҚР Президентінің, ҚР Конституциялық Кеңесінің Жолдауларын тыңдау бойынша;

10) Министрліктер басшыларының хабарлар Палаталары комиссиясының, комитеттерінің бөлек отырыстарында тыңдау және талқылау бойынша;

11) тараптардың келісімі бойынша еркін нысанда сұрақ-жауап нысанында депутаттардың мемлекеттік аппараттың лауазымды тұлғаларымен кездесулерін өткізу бойынша;

12) Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы мәселелерін шешу тәртібі;

13) ҚР Президентінің әскери және төтенше жағдайды енгізу туралы Жарлықтарын дәйекті қарау тәртібі;

14) ҚР үкіметіне сенімсіздік вотумын білдіру;

15) депутаттардың мемлекеттік жергілікті органдарға, мемлекеттік және жергілікті органдардың лауазымды адамдарына олардың депутаттық қызметі мәселелері бойынша өтініш жасау құқығы.

Сессияаралық бақылауға бақылау топтары мен комиссияларының қызметі, депутаттық тексерулер және т. б. жатады.

М. М. Утяшев пен А.А. Корнилаева «парламенттік бақылау – бұл мемлекеттік биліктің Жоғары заң шығарушы (өкілді) органы жүзеге асыратын жүйе қызметін тұрақты бақылау және тексеру, сондай-ақ осындай тексеру нәтижесінде анықталған бұзушылықтарды жою және мүмкін болатын сәйкессіздіктердің алдын алу бойынша әртүрлі шаралар кешені» деп пайымдайды [8, 30 б.]. Біздің ойымызша, бұл анықтама парламенттік бақылаудың мәнін толық аша алмайды. Қандай «жүйенің» қызметін тексеру туралы сөз болып отыр, қандай «бұзушылықтар» анықталуға тиіс және «ықтимал сәйкессіздіктер» үшін ескерту қажет.

Р.Ш.Қараев атқарушы билікті парламенттік бақылау ұғымын түсіндіре отырып, объектілік бөлігінде шектелген болса да, неғұрлым егжей-тегжейлі анықтама береді.

Автор «мемлекеттік биліктің заң шығарушы (өкілді) органының, оған уәкілеттік берілген ішкі құрылымдардың, парламентарийлердің және осы мақсат үшін арнайы қалыптастырылатын мемлекеттік органдардың мемлекеттік-құқықтық қызметінің түрін» деген бақылау деп түсінуді, атқарушы билік органдарын олардың өз міндеттері мен функцияларын орындауына байланысты өзгермелі немесе бастамашылық тексеруді анықтауды, сондай-ақ, атқарушы жүйенің функционалдық тиімсіздігі және заңнамалық сәйкессіздігі фактілерінің салдары болуы мүмкін қиянат пен әлеуметтік қақтығыстардың алдын алу мақсатында атқарушы биліктің қызметін түзетуді ұсынады»[9,16 б].

Бұл жерде конституциялық-құқықтық реттеу мақсаттары үшін қолданылатын парламенттік бақылаудың субъектілері мен мәнін нақтылаудың ұтымдылығына назар аударады. Осылайша, парламенттік бақылаудың табиғаты мен мәніне қатысты жоғарыда аталған және өзге де талданған ұстанымдар оның тікелей мазмұнына қатысты ерекшеліктердің алуан түрлілігін қамтиды деп пайымдаймыз. Алайда, мұндай алуан түрлілік – теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да, парламенттік бақылау ұғымының бірыңғай (ресми) анықтамасының болмауы орнын толтыруға мүмкіндік бермейтінін мойындау керек.

Парламенттік бақылаудың композициялық құрылымының негізгі элементтерін қарастырайық.

Парламенттік бақылау субъектілері. Мысалы, бақылауды жүзеге асыратын органдардың құқықтық мәртебесіне байланысты мұндай топтар мынадай түрде топтастырылады:

-тікелей парламент;

-парламенттік органдар мен лауазымды тұлғалар (мысалы, комиссиялар, комитеттер, депутаттар топтары, партиялық фракциялар және Парламенттің өзге де құрылымдық құрылымдары);

-Парламентке есеп беретін жекелеген органдар мен лауазымды тұлғалар (есеп-бақылау органдары және т.б.).

Парламенттік бақылаудың объектілері мен заттары. Парламенттік бақылау объектісі атқарушы биліктің [10,16б.], оның органдары мен лауазымды адамдарының заңсыз немесе тиімсіздігін анықтау мақсатында қызметін көрсетеді [11, 3б.]. Сондай-ақ атқарушы билікпен қатар парламенттік бақылау Мемлекет басшысының, сот билігі органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, құқық қорғау органдарының,

сондай-ақ арнайы мәртебесі бар мемлекет органдарының, қоғамдық бірлестіктердің Заңда бекітілген жұмыс істеу аспектілеріне қолданылуы мүмкін.

Қаралып отырған объектілерді анықтауға өзге де тәсілдер бар, алайда олардың мәні мен мазмұнының әртүрлі аспектілігі парламенттік бақылаудың жіктемесі мен топталуы шеңберінде ұсынылған. Мысалы, мазмұн өлшемі бойынша (ашық тізбе) адам құқықтарын сақтау; Қорғаныс және қауіпсіздік; Қаржы; қоршаған ортаны қорғау [12, 32 б.] және т. б. салаларда бақылау бөлінеді.

Сондай-ақ парламенттік бақылау түрлеріне жатқызуға болады:

- федералдық, сондай-ақ өңірлік заңнаманың орындалуы мен сақталуына бақылау өкілеттіктерін жүзеге асыру;
- үкіметті, сондай-ақ өңірлік деңгейдегі атқарушы билік органдарын бақылау қызметін жүзеге асыру;
- сыртқы саяси бақылау қызметі.

Бұл ретте, ғылыми әдебиетте, әдетте, бір жағынан, парламентшілердің назар аударуының объектісі бола алатын адамдарды құқықтық қорғау мүмкіндігін қамтамасыз етуге арналған парламенттік бақылау объектілерінің нақты тізбесін заңнамалық бекіту қажеттігі, екінші жағынан – Парламентке оның аралас саяси-құқықтық табиғатын ескере отырып, бақылау органы ретінде «қосымша салмақ» беру, үшінші жағынан – құқықтық реттеу пәнінің барлық элементтерін регламенттеуді көздейтін заң техникасы тұрғысынан заңнамалық олқылықтарды түзету қажеттігі атап көрсетіледі [13].

Парламенттік бақылаудың пәндеріне мыналарды жатқызуға болады: Конституцияның, заңдардың және заң шығарушы органның өзге де нормативтік құқықтық актілерінің орындалуына бақылау өкілеттіктерін жүзеге асыру; республикалық бюджеттің атқарылуына кейіннен бақылауды жүзеге асыру; әлеуметтік-экономикалық даму бағдарламалары мен жоспарларының орындалуына бақылау өкілеттіктерін жүзеге асыру; адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының сақталуын бақылау. Алайда, парламенттік бақылау пәні әрдайым белсенді, іс-әрекеттік сипатқа ие емес екенін атап өткен жөн: мысалы, сөз биліктің бақылаудағы органының өзіне жүктелген міндеттерді орындамауы, яғни іс жүзінде әрекетсіздік немесе өз өкілеттіктерін тиісінше орындамау туралы болуы мүмкін, бұл келеңсіз жағдайға әкеп соқты.

Парламенттік бақылау формалары. Өңірлік парламенттік бақылаудың неғұрлым кең тараған нысандары ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады: парламенттік тергеу; парламенттік (депутаттық) тыңдаулар (олар бақылау өкілеттіктерін іске асыру мәселелеріне арналғанда); парламенттік және депутаттық сауалдар; үкіметтік есептер. Өз кезегінде парламенттік бақылауға арналған конференциялар, дөңгелек үстелдер, семинарлар және өзге де іс-шаралар өткізу, сондай-ақ азаматтардың өтініштерін қарау сияқты парламенттік бақылаудың жекелеген нысандары қолдауға лайық. Осыған байланысты парламенттік бақылаудың жалпы және арнайы нысандарын бөліп көрсетуге болады.

Біріншісі бірыңғай біріздендірілген тізбені құруы тиіс және заңнамалық биліктің жұмыс істеу деңгейінде бейімделген бекітілуге жатады. Оларға, біздің ойымызша, жатқызуға болады.:

- мемлекеттік биліктің жоғары атқарушы органдарына сенімсіздік білдіру;
- бюджеттік құқықтық қатынастар саласындағы алдын ала, ағымдағы және кейінгі парламенттік бақылау;
- мемлекеттік биліктің жоғары атқарушы органының жыл сайынғы есебі;
- парламенттік және депутаттық сауалдар;
- атқарушы билік органдарының, өзге де мемлекеттік органдардың, мемлекеттік бюджеттен тыс қорлардың лауазымды адамдарының (өкілдерінің) ақпаратын, "үкіметтік сағат" шеңберінде парламентарийлердің сұрақтарына аталған лауазымды адамдардың жауаптарын тыңдау, сондай-ақ Парламент комитеттері мен комиссияларының отырыстарында көрсетілген лауазымды адамдардың ақпаратын тыңдау;

- парламенттік бақылау пәндері бойынша мемлекеттік бақылау-есеп органдарымен өзара іс-қимыл жасау және қалыптастыруға қатысу;
- парламенттік бақылау пәндері бойынша адам құқықтары жөніндегі уәкілмен тағайындау және өзара іс-қимыл жасау;
- парламенттік бақылау пәндері бойынша парламенттік тыңдаулар;
- парламенттік тергеу жүргізу.

Екінші өз кезегінде тікелей бақылау құралдары ретінде: депутаттың үндеуі, ақпаратты талап ету, депутаттардың атқарушы билік органдарының жұмысына қатысуы, ұйымдастыру және талдау жұмысы және т.б. анықталады, парламенттік бақылау құралдарының санатына бақылау қызметін болжанатын және мақсатты сипат беруге арналған соңғысын да жатқызуға болады.

Сонымен қатар, парламенттік бақылаудың әрбір нысанына оны жүзеге асыру нәтижесінің заңдық құрылымын - шешім қорытындылары бойынша қабылданатын адресаттардың түрін, оны іске асыру тәртібі мен мерзімдерін заңнамалық түрде бекіту керек.

Осылайша, талдау нәтижелерін жинақтай отырып, парламенттік бақылаудың мазмұнын, біздің ойымызша, оның құрылымдық композициясын пайдалану арқылы ашып, нақтылануы мүмкін, оның міндетті элементтеріне жатқызылуы тиіс:

- парламенттік бақылаудың мақсаттары (әмбебап);
- парламенттік бақылаудың міндеттері (негізгі (жалпы) және нақтыланған);
- парламенттік бақылау принциптері (әмбебап демократизм принципі);
- парламенттік бақылау субъектілері (тікелей және жанама) ;
- парламенттік бақылау объектілері (әмбебап);
- парламенттік бақылау нысандары (жалпы және арнайы), олардың шеңберінде заттар мен нәтижелер нормативтік нақтылануы тиіс, қажет болған жағдайда - парламенттік бақылау құралдары.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардың негізінде ұсынылады мынадай қорытындылар жасауға болады. Парламенттік бақылауды мемлекет механизмінде әмбебап институт ретінде қарастыру керек. Демократиялық мемлекетте билік заң шығарушы орган мүддесін білдірген азаматтарға тиесілі, ол іс жүзінде құқықшығармашылық қызметке байланысты құқықтық нормаларды ғана емес, сондай-ақ оның нәтижелерінің жүзеге асырылуын тікелей бақылауды жүзеге асырады. Мұнда парламенттік бақылау заңнамалық, құқықшығармашылық және құқық қолдану үдерістері арасындағы біріктіруші элемент болып табылады.

Өз кезегінде, бақылау қызметін ұйымдастырудың мақсаттарын, міндеттерін, қағидаттарын, өзге де құрылымдық құрауыштарын анықтаудағы құқықтық нормалардың сан алуандығы мен жүйелілігі қазіргі кезеңдегі парламенттік бақылаудың ерекшеліктері туралы нақты түсініктің жоқтығы туралы куәландырады. Атқарушы билік органдарының қызметін парламенттік бақылау күрделі және алуан түрлі процесс болып табылады. Осының бәрі парламенттік бақылауды конституциялық-құқықтық реттеуді жетілдіру, парламенттік бақылаудың өңірлік органдары жүйесінің жұмыс істеуін оңтайландыру, осы саладағы құқықтық қатынастарда туындайтын түрлі қайшылықтарды жою қажеттігіне себепші болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Электронный ресурс: [https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/\[russian_documents\]/\[2003\]/%5BМaastricht%5F2003%5D/Res.-1353-Rus.asp#P3_76](https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/[russian_documents]/[2003]/%5BМaastricht%5F2003%5D/Res.-1353-Rus.asp#P3_76) (дата обращения: 20.01.2020 г.)
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (дата обращения 20.01.2020).
3. Малиновский В.А. 2008. Парламентский контроль в Республике Казахстан: история, современность и перспективы // Материалы международной научно-практической

- конференции «Парламентаризм в Казахстане: состояние и перспективы развития» (22 ноября 2007 г.). Астана, 2007. С.112-118.
4. Авакьян С.А. Конституционное право России: учеб. курс: учеб. пособие: в 2 т. 5-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: ИНФРА-М, 2014. Т. 2. 912 с.
 5. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации: учебник. 8-е изд., изм. и доп. М.: Норма, 2009. 800 с.
 6. Хабриева Т.Я. К вопросу о месте российского парламентского права в системе права // Парламентские процедуры: проблемы России и зарубежный опыт: материалы научной конференции. Москва, 21-23 марта 2002 г. / под ред. проф. С.А. Авакьяна. М., 2003.-480 с.
 7. Парламент и законодательная власть Казахстана: Монография /Под ред. А.А. Таранова. Алматы: Жеті жарғы. 1995. 157 с.
 8. Утяшев М.М., Корнилаева А.А. Контрольные функции региональных парламентов: сравнительный анализ // Право и политика. 2001. № 1. С. 29-32.
 9. Караев Р.Ш. Конституционно-правовые формы парламентского контроля за исполнительной властью в Российской Федерации: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2005. 22 с.
 10. Тайторина Б.А. Проблемы реализации и формы парламентского контроля// Юридический научно-практический журнал. 2010. № 9. С.16-18.
 11. Тагаев А. Понятие, сущность и назначение парламентского контроля//Фемида.2010.№ 9. С.2-8.
 12. Безруков А.В. Парламентское право и парламентские процедуры в России. М.: Юстицинформ, 2015. 164 с.
 13. Зенин Г.Е. Конституционно-правовые дефекты системы законодательного регулирования парламентского контроля в Российской Федерации // Конституционное и муниципальное право. 2018. № 9. С. 39-45.

Аннотация: Статья посвящена актуальным вопросам правового регулирования парламентского контроля в Республике Казахстан. Автором указывается, что эффективный парламентский контроль возможен только при наличии соответствующей конституционно-правовой основы его осуществления. В работе также проанализированы теоретические основы осуществления контроля законодательным органом, рассмотрены главные направления контрольной деятельности парламента, исследованы проблемы совершенствования функционирования системы парламентского контроля. В статье под контролем понимается под контролем вид государственно-правовой деятельности органа государственной власти, уполномоченных на то внутренних структур, парламентариев и государственных органов, специально формируемых для этой цели, определение изменяющейся или инициативной проверки органов исполнительной власти в связи с выполнением ими своих задач и функций, а также осуществление контроля за исполнением ими своих функций, в целях предупреждения возможных злоупотреблений и социальных конфликтов, которые могут быть следствием фактов функциональной неэффективности и законодательной несоответствия исполнительной системы, предусмотрена деятельность исполнительной власти.

Abstract: The article is devoted to topical issues of legal regulation of parliamentary control in the Republic of Kazakhstan. The author points out that effective parliamentary control is possible only if there is an appropriate constitutional and legal basis for its implementation. The paper also analyzes the theoretical foundations of the control of the legislative body, considers the main directions of the control activity of the Parliament, and studies the problems of improving the functioning of the parliamentary control system. In the article, control is understood as the type of state-legal activity of a Legislative (representative) body of state power, authorized internal structures, parliamentarians and state bodies specially formed for this purpose, determining the changing or initiative inspection of Executive authorities in connection with the performance of their tasks and functions, as well as monitoring the performance of their functions, in order to prevent possible abuses and social conflicts, which may be the result of the facts of functional inefficiency and legislative inconsistency of the Executive system, provides for the activities of the Executive power.